

IN GESPREK OVER MEER DAN DIT SYNODEBESLUIT – over scheppingsorde en ‘zwijgteksten’

Intro

Op verzoek van de kerkenraad van Capelle Zuid/West ben ik bezig geweest met het onderwerp man/vrouw en ambt. Dat was gericht op het gesprek met gemeenteleden die bezwaren hebben tegen het synodebesluit hierover. Het werd voornamelijk een ‘gesprek’ met stukken van Capelle-Noord (de ‘Beoordeling’ door de kerkenraad, en een kerkbladartikel van collega Van Egmond) en een artikel uit Nader Bekeken. Achteraf had ik een onbevredigd gevoel van eenzijdigheid. Door mijn insteek was ik op het smalspoor beland van het reageren op kritiek op deze synodebesluiten. Liever zou ik het gesprek veel breder hebben: samen zoeken naar wat de Heer nu van zijn kerken vraagt.

Meer dan revisie vragen

De kerkenraad van Capelle-Noord heeft inmiddels een verzoek tot revisie ingediend bij de synode. Daarin verzoekt hij de komende synode ‘de eventuele openstelling van ambten voor vrouwen opnieuw te doordenken’. Tegen dat doordenken heeft de kerkenraad geen bezwaar. Sterker, hij ‘juicht het van harte toe dat de kerken samen Gods Woord bestuderen om te ontdekken wat God van ons vraagt in deze tijd en in de huidige cultuur als het gaat over de roeping en verantwoordelijkheden van mannen en vrouwen’.

De kerkenraad van Noord maakt bezwaar tegen de *onderbouwing* van het besluit van GS Meppel 2017. Maar blijkbaar is er wat hem betreft wel de mogelijkheid dat een volgende synode een vergelijkbaar *besluit* neemt, als er dan maar een goede onderbouwing vanuit de Schrift gegeven wordt. Het zou bijdragen aan een ontspannen gesprek wanneer die houding duidelijker uitgedragen zou worden. Nu is de indruk bij velen dat Capelle-Noord ‘tegen de vrouw in het ambt is’ (en dat zal blijven). Blijkbaar ligt het genuanceerder.

Voor het gesprek zou het dan ook waardevol zijn als we ons niet beperken tot de bespreking van de argumentatie van dit besluit. Strikt kerkelijk gedacht is die beperking terecht: dit is het besluit (met gronden) waar we als kerken mee te maken hebben. Maar dat is te smal en alleen kerkelijk gedacht. Belangrijker is de vraag (die Noord zelf ook formuleert) wat God van ons vraagt in deze tijd en in de huidige cultuur. Om over die vraag in gesprek te zijn hoeven we ons niet te beperken tot het bekritisieren van de onderbouwing van deze synodebesluiten.

Kritische vragen bij de ‘scheppingsorde’

In mijn ‘In gesprek met de Beoordeling’ geef ik aan dat het wezenlijke verschil draait om de vraag: is de verhouding man-vrouw een scheppings-regel of heeft het vooral te maken met de gevolgen van de zonde? Het synodebesluit verantwoordt onvoldoende wat zijn uitgangspunt is. De gedachte van de ‘scheppingsorde’ wordt niet nadrukkelijk weerlegd. Daarom hoeft de kerkenraad van Noord daar, strikt genomen, niet op in te gaan. Voor het gesprek zou het wel goed zijn om te vragen wat de kerkenraad doet met de kritische vragen die inmiddels gesteld worden bij deze veel gehanteerde denklijn. Ik noteer kort een aantal vragen en bezwaren¹.

- a. De vrouw wordt geschapen als ‘hulp tegenover de man’. In ‘hulp’ klinkt niet minderwaardigs. Het geeft geen gezagsrelatie in. God wordt ook onze hulp genoemd.
- b. Er moet in het paradijs geheerst worden: de mens moet heersen over de schepping. De vrouw wordt aan de man gegeven om hem te helpen in die taak. Als ene mens (‘zij zullen één lichaam zijn’) voeren zij die taak uit.

¹ Zie uitgebreider o.a. Piet Dorland, *Ambtsdrager M/V*, P.Niemeijer, *Over zwijgteksten, scheppingsorde en Geesteswerk*

- c. De man noemt zijn vrouw ‘mannin’, omdat ze uit de man genomen is. Hij benadrukt de gelijkheid: been van mijn gebeente, vlees van mijn vlees. Als naamgeving uitgelegd zou moeten worden als ‘gezag hebben over’, zou die impliciete boodschap op gespannen voet staan met de expliciete boodschap van gelijkheid.
- d. De (blijvende, zie N.T.) regel dat een man zijn vader en moeder verlaat en zijn vrouw ‘aankleeft’ typeert niet een gezagsrelatie; opvallend is juist dat er niet staat dat de vrouw haar familie verlaat om zich bij haar man (als heer) te voegen.
- e. Lezing van Genesis 1 en 2 geeft geen aanwijzingen voor een ondergeschikte positie van de vrouw t.o.v. de man. Het is vanuit andere gegevens (m.n. de uitleg van 1 Tim.2) dat het teruglezend er in gelezen (of:gelegd) wordt.
- f. Als het om een schéppingsorde gaat, is het niet te verdedigen dat deze alleen nog geldig is binnen de kerk; christenen zouden hem dan evengoed moeten laten gelden in alle verhoudingen van man en vrouw, dus ook in de maatschappij.
- g. Gelijkwaardigheid hoeft ongelijkheid niet uit te sluiten: wie in de christelijke gemeente gelijkwaardig zijn, kunnen in daarbuiten in een gezagsrelatie ten opzichte van elkaar staan. Maar dan gaat het om ongelijkheid die met de situatie te maken heeft. De idee van een scheppingsorde betekent een ongelijkheid die met het *wezen* van de vrouw te maken heeft en nooit veranderen kan. Dat is geen wezenlijke gelijkwaardigheid.
- h. In Genesis 1 geldt eerder ‘wat het laatst komt, is het hoogst’ dan andersom; de volgorde in de schepping van man en vrouw geeft daar geen rangorde aan.
- i. God spreekt na de zonde als eerste Adam aan. Maar de uitleg waarom hij dat deed hangt af van je uitgangspunt. Er staat niet dat het was omdat Adam Eva de baas had moeten zijn. Evengoed kan het zijn omdat Adam zich niet mag distantieëren van wat zijn vrouw deed: blijf de eenheid zoals God bedoeld heeft.
- j. Het ‘hij zal over je heersen’ uit Genesis 3 kan niet uitgelegd worden als ‘herstel van de goede scheppingsorde’. Het staat parallel aan de zware last van de zwangerschap en de vloek over de akker waar distels en dorens groeien.
- k. Als de herschepping het herstel is van al het goede van Gods schepping, zal de vrouw dan ook in het nieuwe Jeruzalem zich moeten schikken naar de man; oftewel is de scheppingsorde ook straks herscheppingsorde?

Scheppingsorde, schriftbewijs en 1 Timoteüs 2

In kritische beoordelingen van het synodebesluit worden vaak vragen gesteld bij het schriftbewijs in de gronden. De kritiek is dat er wel veel teksten worden genoemd, maar dat voor beslissende conclusies geen schriftgegevens aangehaald worden. Of dat vanuit een aantal geselecteerde teksten een eigen constructie wordt opgebouwd die vervolgens argumentatieve kracht moet hebben. Het wrange is dat deze kritiek evengoed van toepassing is op de idee van de scheppingsorde. Ook dat is geen bijbels gegeven waarvoor direct schriftbewijs gegeven kan worden. Het is een constructie waarvan uitgegaan wordt en die dan herkend wordt in bijbelse gegevens. Bescheidenheid bij het redeneren vanuit de scheppingsorde zou het gesprek daarom kunnen bevorderen. Daar zal tegen ingebracht worden dat het woord van de apostel in 1 Timoteüs 2:13 doorslaggevend is: ‘want Adam werd als eerste geschapen, daarna Eva’. De idee van de scheppingsorde is grotendeels gebaseerd op deze tekst. Daarom is het belangrijk om eerlijk onder ogen te zien of de gebruikelijke uitleg van deze tekst een sterk genoeg fundament is om het gebouw van de scheppingsorde te kunnen dragen. Terecht worden daar tegenwoordig vragen bij gesteld. Een open

gesprek daarover is mogelijk als er bereidheid is om vraagtekens te zetten bij de constructie van de scheppingsorde. Dat de gedachte van een scheppingsorde al heel oud is en breed in de christelijke kerk verbreid is, mag daarbij geen argument zijn (zie NBG art. 7).

Doorwerking van de vloek over de vrouw?

Als we dan toch vertrouwde gedachten voorlopig tussen haakjes zetten, is er misschien ook ruimte voor deze gedachteoefening: zou het mogelijk zijn dat de veel verdedigde ongelijkheid van man en vrouw in de kerk zelf een doorwerking is van de vloek die God de HEER over de vrouw uitsprak? 'Je zult je man begeren en hij zal over je heersen' – dat heeft de man gedaan, zelfs met een beroep op Gods Woord. Maar dat 'schriftberoep' kwam voort uit het slechte hart van de man, niet uit Gods goede bedoeling met de schepping.

Het is een uitdagende gedachte. Het zou betekenen dat God het eeuwenlang toegelaten heeft dat de boodschap van zijn Bijbel werd verdraaid om de vrouw ondergeschikt te laten zijn. Dat is op zich iets dat ook met andere Bijbelgegevens gebeurd is. De vloek over Cham (Genesis 9) werd lang gehanteerd als verdediging van de overheersing van 'de zwarten'. Bijzonder zou in dit geval zijn dat door dat verkeerde schriftgebruik de vloek van God zelf mede ten uitvoer werd gebracht. Spannend is deze gedachte ook omdat elke bijbelse verdediging (door mannen) van een ondergeschikte rol van de vrouw dan uitgelegd wordt als voortkomend uit de zondige overheersingsdrang van de man. Het confronteert de 21e eeuwse Bijbeluitlegger of –lezer met de vraag naar zijn diepste motieven wanneer hij meent vanuit de Schrift nee te moeten zeggen tegen de gelijkheid van man en vrouw.

Kritische vragen bij de klassieke uitleg van 1 Timoteüs 2

In mijn 'In gesprek met de Beoordeling' stem ik in met de kritiek dat de synode Meppel 2017 te weinig aandacht heeft gegeven aan de uitleg van de zogenaamde zwijgteksten. Er wordt slechts geconstateerd dat de exegese te zeer omstreden is. In de benadering van Capelle-Noord is het voldoende om die kritiek te leveren en vervolgens af te wachten wat een volgende synode hierop antwoordt. Het gaat immers om kerkelijke uitspraken die getoetst moeten worden. En zolang er geen besluiten genomen worden met overtuigende bijbelse onderbouwing blijft de 'klassieke uitleg' van kracht waar de synode van Ommen 1993 naar verwees.²

Het nadeel van deze benadering is dat er nu geen gesprek is over die uitleg van 1 Timoteüs 2. De uitleg wordt als uitgangspunt aanvaard. De bewijslast wordt neergelegd bij wie een andere exegese voorstaat. Daardoor lijkt het, althans in de voorlichting vanuit Noord, dat die gebruikelijke uitleg helder en onomstreden is. Maar er zijn inmiddels, door exegeten die Gods Woord als gezaghebbend aanvaardden, al heel wat vraagtekens gezet bij deze exegese.

Ik hoef dat werk van anderen hier niet over te doen of een eigen uitleg te geven. Ik noteer wel kort welke gedachten ik tegenkwam die een ander licht werpen op de betekenis van dit gedeelte.³

² De GS Ommen 1993 sprak uit 'dat aan de belijdende zusters het deelnemen aan de stemming bij de verkiezing van ambtsdragers in de gemeente van Christus niet langer onthouden behoort te worden' en gaf daarbij o.a. als grond dat de Schrift geen algemeen zwijggebod voor de vrouw in de gemeente geeft. Daarbij werd ook benoemd: '1 Tim.2:11-15 verbiedt de vrouw het leidinggevend en gezaghebbend spreken tijdens de eredienst, waarmee ze haar eigen plaats verlaat en de man van zijn plaats dringt' (Acta art. 24, grond 1. d. 5).

³ Ik gebruik hier de boeken die ik eerder noemde, van Dorland en Niemeijer. Daarnaast ook *Zonen en dochters profeteren* (red. Henk Folkers e.d.) en het artikel 'Over zwijgteksten gesproken' van Melle Oosterhuis, op de site onderwegonline.nl.

- a. Paulus verbiedt vrouwen het leren. Maar in Kol.3 roept hij heel de gemeente op elkaar te leren ten terecht te wijzen. Onderwijzen is een gave die de Geest in de gemeente geeft (Rom.12). Er zijn voorbeelden in het N.T. van vrouwen die onderwijs geven.
- b. Het gaat hier niet om 'ambtelijk leren'; het ambt komt pas in 1 Tim.3 ter sprake. De andere bepalingen hoofdstuk 2 zijn ook niet beperkt tot het ambt. Paulus zegt nadrukkelijk dat hij 'alle plaatsen' op het oog heeft (in de NGB ten onrechte vertaald als 'bij iedere samenkomst'), dus ook buiten de kerkelijke context.
- c. De typeringen in vers 8-10 passen beter bij de huiselijke situatie dan bij een eredienst. Mogelijk gaat het bij het leren (en 'niet de les lezen') ook over het onderwezen worden in de huiselijke kring (vergelijk 1 Kor.14:35, ze moeten het thuis aan hun man vragen). Vrouwen hadden nog wat in te halen nu ze, anders dan in het Jodendom, gelijk gesteld waren aan de man.
- d. Paulus gebruikt een ander woord dan hij normaal gebruikt voor 'leiding geven'. Het heeft waarschijnlijk een negatieve klank. Samen met 'leren' kan het betekenen: publiek de les lezen. Het combineren van de woorden 'leren' en 'gezag hebben' tot één uitdrukking kan heel goed recht doen aan het Grieks (een zogenaamde *hendiadys*, één begrip door twee woorden).
- e. Als het woord van de apostel bepalend is voor hoe we Genesis 1 en 2 moeten lezen, wat moeten we dan met 'het is niet goed dat de mens alleen is' terwijl de apostel schrijft dat het goed is voor een man om niet aan de vrouw gebonden te zijn? Wat is hier de scheppingsorde?
- f. Er staat niet dat een vrouw geen gezag over 'mannen' mag hebben, maar dat een vrouw niet over een man gezag moet willen oefenen. Enkelvoud dus. Of dat uitgelegd moet worden naar 'alle mannen' is maar de vraag; mogelijk gaat het over haar eigen man.
- g. We lezen 1 Tim.2 al snel als een algemene opdracht voor de kerk van alle tijden, terwijl Paulus het geschreven kan hebben voor een concrete situatie. Zijn uitdrukkingen kunnen voor de betrokkenen direct duidelijk geweest zijn, terwijl ze dat voor ons niet zien. Mogelijk waren er in Efeze vrouwen die, met een soort emancipatiebeweging uit die tijd, zich los wilden maken uit de traditionele rolpatronen. Daarbij kunnen ze zich op een onjuiste manier beroepen hebben op de Schrift: het was de man door wie de zonde in de wereld kwam, dus kunnen nu beter de vrouwen het overnemen. En Eva is de moeder van alle levenden: uit de vrouw komt dus alles voort. Het antwoord van Paulus kan dan de klank hebben van: als je je toch beroept op Genesis, lees dan goed: de man was de eerste in Gods schepping en de vrouw liet zich misleiden. Als tegenargument tegen een onjuiste redenering heeft dat niet de zeggingskracht van een algemeen geldende regel voor alle eeuwen.⁴
- h. Het is ook mogelijk dat Paulus aansluit bij een Joods-rabijnse manier van uitleggen waarbij de volgorde in de schepping het verschil in waarde van de schepselen uitdrukt. Hij geeft vaker een uitleg aan oudtestamentische teksten die anders is dan die wij nu aan die teksten geven. De zaak die hij ermee duidelijk wil maken blijft dan wel gelden, maar zijn uitleg is niet gezaghebbend voor onze manier van Bijbeluitleg.
- i. Wanneer het inderdaad (zoals uit de tekst blijkt) gaat om vrouwen die moeite hebben met hun plek naast hun man in het huwelijk, is het niet juist om deze tekst algemeen te maken voor alle vrouwen. De ervaring met zusters die zich in alle bescheidenheid laten roepen om te dienen(!) in het ambt en daarbij liefst letterlijk áchter de mannen op het podium staan, zet extra vraagtekens bij de uitleg dat 'de vrouw in het ambt' het tegenovergestelde is van wat Paulus hier voorschrijft.

⁴ In 1 Kor.15:44-49 gebruikt Paulus de volgorde (eerste – laatste) juist in omgekeerde betekenis: het aardse is er eerst, daarna het geestelijke; en het laatste is duidelijk het meerdere. Blijkbaar kan Paulus naar gelang van de situatie verschillend beargumenteren met volg- en rangorde.

Naar een nieuw stevig huis?

Wie tot nu toe de klassieke uitleg van 1 Timoteüs 2 en de scheppingsorde verdedigde, kan als van mening zijn dat de synode 'gemotiveerd had moeten komen met een eigen uitleg, zodat ik elk geval duidelijk was geweest op basis van welke uitleg van deze teksten ze tot de conclusie komt dat vrouwen niet van de leer- en regeerambten mogen worden uitgesloten (zo de Beoordeling door de kerkenraad van Noord). In plaats van de klassieke uitleg wordt dan een andere uitleg gevraagd, als nieuwe basis voor een hecht doortimmerde visie op vrouw en ambt. Wie dat verwacht, zal teleurgesteld zijn als verschillende schrijvers vooral vraagtekens zetten bij de gebruikelijke uitleg en alleen vragenderwijs met een mogelijke uitleg komen. Bij voorbaat is ook duidelijk dat het verzoek om één heldere uitleg door een synode zal uitlopen op een teleurstelling: synodes schrijven terecht niet een exegese bindend voor.

In een ander stuk ('Veranderend denkklimaat en M/V-gesprek') probeer ik duidelijk te maken dat hier verschillende verwachtingen kunnen botsen. Tegenover een heldere, eenduidige uitleg uit het verleden komt misschien helemaal niet een nieuwe, algemeen aanvaarde uitleg. Mogelijk komen we niet verder dan de uitspraak dat het vanuit de Schrift niet met zekerheid te zeggen is of de Heer in onze tijd wil dat vrouwen geroepen worden tot het ambt. Mogelijk moeten we tot de conclusie komen dat we hierin tot verschillende uitleg komen, elkaar vrijlaten in de concrete kerkelijke uitwerking, en elkaar daarbij vasthouden in het ene geloof. Voor wie het moeilijk vindt om met zo'n 'onduidelijkheid' te leven, kan het goed zijn om na te denken over wat de zekerheid van het geloof is. De gedachte van ds. Niemeijer kan daarbij helpend zijn. Hij kwam meer en meer tot de conclusie dat het niet gaat om de leer van de verlossing, maar om de inrichting van de kerk. Niet een zaak van heilsnoodzakelijk belang maar van kerkordelijk kaliber. Niet het evangelie zelf is in geding, maar de ordening van het kerkelijk leven. Als de leer van de verlossing maar staat als een huis (en we ons daar samen veilig weten), kan de inrichting van het kerkelijke leven wel een stootje hebben.

Rob Vreugdenhil

Capelle aan den IJssel, 20 juni 2018